

mi; oportet ergo juxta hanc sententiam, ut ille motus gratiæ excitantis sit principium ex se sufficiens principale in genere causæ proximæ ad illam actionem.

12. *Auxilium excitans non adjuvare potentiam physice producendo actus voluntatis, probatur.* — Quam vero sit hoc difficile creditur, multis indiciis breviter insinuari potest. Primo, quia motus ille gratiæ excitantis solet esse multo minus perfectus quam alius actus supernaturalis; nam ille interdum solum est (verbi gratia) quædam viva mortis repræsentatio, aut quidam ingens timor gehennæ, aut alius similis motus, qui revera non solum accidentaliter, sed etiam specificè est minus perfectus, quam amor Dei super omnia, vel contritio. Imo, multi probabiliter existimant hos motus gratiæ excitantis non esse supernaturales quoad substantiam, sed solum in modo quo ex speciali providentia et ordinatione ita a Deo tribuuntur, ut animum excitent ad supernaturales actus. Quod si ipsi sunt quoad substantiam supernaturales, cum fiant a potentiis, vel oportebit quærere aliud principium quo elevetur potentia ad illos eliciendos; vel si ipsi fiunt sine alio principio proximo inhærente per immediatam Dei elevationem, idem dici poterit de primo consensu deliberato et supernaturali. Secundo, quia non solent hi actus immanentes habere naturalem efficientiam in alios, nisi fortasse quando sunt per se ordinati et connexi inter se, ut sunt assensus principiorum et conclusionis, intentio finis et electio mediorum; at vero in præsentia non est hæc subordinatio inter gratiam excitantem et effectum gratiæ adjuvantis, ut patet in exemplis adductis. Tertio, quia contingit hos actus esse in diversis potentiis; excitatio enim sæpe est in intellectu et consensu in voluntate; at vero actus unius potentiæ nunquam ex se est principium efficiens proximum et physicum actus alterius potentiæ, supplens defectum virtutis activæ in altera potentia, quia sunt virtutes vel activitates diversarum rationum; unde, licet admittamus iudicium intellectus habere aliquem concursum activum in suo genere ad actum voluntatis, non tamen potest dare vel supplere ipsam vim activam, quæ ex parte potentiæ necessaria est, et sic de aliis. Quarto, addere possumus, motum gratiæ excitantis non semper concurrere simul tempore cum consensu voluntatis; interdum enim præcessit gratia excitans per sanctam cogitationem et timorem; et postea sola recordatione illius

timoris et divinæ motionis homo libere convertitur, et incipit pœnitentiam agere; non est autem verisimile solam illam memoriam esse sufficiens principium supernaturale ad efficiendam conversionem, sed potius concurrere tantum proponendo objectum. Denique in primo actu supernaturali fidei vix assignari potest motus gratiæ excitantis, qui possit esse principium supernaturale ad eliciendum illum; quia ibi solum antecedit apprehensio objecti, et iudicium practicum de ejus credibilitate, post quod accedit voluntas credendi; nihil autem horum potest esse principium eliciens actum credendi, nam voluntas potius est imperans quam eliciens; reliqui autem actus sunt valde imperfecti et remoti. Hæc igitur omnia reddunt hanc opinionem difficilem, non tamen improbabilem, quia aliquo modo solvi possent, si oporteret.

14. *Auxilium adjuvans ab aliis esse dicitur infusa qualitas.* — Quo sensu non sit omnino improbabilis hæc opinio. — Impugnatur tamen ea difficultate quam præ se fert. — Tertius modus dicendi est gratiam adjuvantem potentiam ad hos actus esse qualitatem a Deo infusam, ut suppleat vicem habitus; a quo solum in hoc differt, quod non est permanens, et ex se perpetuo durabilis in potentia, sed transiens cum actu. Cujus sententiæ fundamentum est, quia non repugnat hujusmodi qualitatem infundi, et alioqui hic modus elevandi potentiam ad superiorem actionem per virtutem inhærentem, est suavior et magis proportionatus. Et hæc quidem sententia, si non ponat hanc qualitatem determinantem potentiam ad exercitium actus, et præterea asserat hujusmodi qualitatem semper infundi omnibus, quibus datur actuale auxilium sufficiens ut convertantur si velint, etiamsi convertendi non sint, cum hac (inquam) duplici additione seu limitatione, non est omnino improbabilis; aut saltem nihil ex ea inferri potest contra principia fidei; si autem non addantur illæ limitationes, sequetur aut tolli libertatem quoad exercitium, aut revera nunquam dari auxilium sufficiens, iis qui non convertuntur; quia non datur hæc gratia adjuvans, sine qua nec convertuntur, nec possunt converti, ut latius in sequentibus persequemur. At vero illæ duæ conditiones vix possunt conjungi cum illa sententia consequenter loquendo; quia si hæc qualitas non determinat ad exercitium actus propter quem datur, quantum est ex se potest esse sine illo, et subditur usui liberi arbitrii, atque ita juxta secundam conditionem

positam etiam illi infunditur qui non convertitur; ergo talis qualitas de se permanet in potentia per modum habitus, quandoquidem permanet quando non operatur; cur ergo dicitur qualitas fluens, aut in quo differt ab habitu?

15. Video responderi posse qualitatem illam non determinare potentiam ad perfectum consensum: determinare autem illam ad aliquem motum imperfectum et indeliberatum, et simul dare vires sufficientes ad perfectum et deliberatum consensum; et hoc satis esse ut sit per modum actualis motionis, et ut sit qualitas fluens. Sed hoc qua facilitate gratis dicitur, rejici potest; præsertim quia non est necesse ut voluntas exerceat aliquem motum indeliberatum ante plenum consensum, sed, immediate post perfectam illustrationem intellectus, potest voluntas supernaturalem consensum præstare, quo se ad gratiam disponat, ut contigit in Angelis in primo instanti suo, et prima conversione ad Deum, quæ non fuit ab habitu, teste D. Thoma, 4 part., quæst. 62, art. 2, ad 3, et idem fortasse fuit in Adamo et Beatissima Virgine. Et in nobis sæpe potest idem accidere, ut peccator, per intellectum excitatus et inspiratus, statim per voluntatem eliciat contritionem. Aliter dici posset hanc qualitatem esse talis naturæ, ut non petat infundi vel conservari, nisi quando homo actu excitatur ut apprehendat vel cogitet de sua salute; et in hoc differre ab habitu. Sed hoc etiam apparet valde voluntarium, quia nulla potest ratio reddi hujus dependentiæ, cum hæc qualitas vere sit actus primus, infusus (verbi gratia) voluntati; qui non est cur pendeat ab aliquo actu secundo intellectus; præsertim, cum ostensum sit non pendere a suamet operatione actuali, sed subesse in operando libero usui voluntatis. Denique in universum est difficile ad explicandum quomodo qualitas spiritualis, et nullam habens in subjecto repugnantiam, nec pendens ab actuali attentione vel influxu vitali subjecti, sit ex se transiens, vel pendens ab actuali operatione. Unde apud antiquos Patres vel Theologos non legimus alias qualitates infusas nostris potentiis, præter actus et habitus. Est igitur etiam hæc sententia difficilis.

Posterior modus explicatur, iis solutis quæ contra illum pugnant.

16. Quartus modus explicandi hanc gratiam adjuvantem est, hos actus qui eliciuntur

sine habitu nullum habere in homine physicum principium effectivum sibi inhærens præter voluntatem; Deumque ipsum per se efficacitate sua supplere efficientiam habitus; atque ita Deum duplici ratione ad hos actus concurrere; scilicet, et ut primam causam in ordine gratiæ, et ut causam principalem proximam, non tamen integram seu totalem in omni genere, quia non excludit activitatem voluntatis. Etenim quod hic modus sit possibilis, quanquam nonnulli Theologi contrarium senserint, nobis tamen satis certum videtur; quia nulla intercedit repugnantia, nec facile subtrahendum est aliquid divinæ potentiæ, ubi non satis constet de implicatione contradictionis, quæ nulla hic ostendi potest. Quia Deus, concurrente hoc modo cum voluntate, non excludit efficientiam ejus, quæ sola ex parte hominis ad vitalem et præsertim liberum actum necessaria est, sed supplet solum efficientiam habitus, quæ non est ita necessaria, vel intrinseca vitali actui; omnem autem efficientiam extrinsecam causæ secundæ potest Deus per seipsum supplere. Igitur sicut habitus est virtus juvans potentiam, ita et Deus potest illam juvare; est autem habitus virtus inhærens; Deus autem dici potest virtus assistens, quæ differentia non refert ad puram efficientiam, seu adjuvatorium in efficiendo, dummodo voluntati semper suus locus relinquatur. Unde auctores qui putarunt hoc esse impossibile, ideo ita sensisse videntur, quia existimarunt habitum ita juvare potentiam, ut sit tota vis agendi, et potentia per seipsam nihil conferat. Quod verum esse non potest in actibus vitæ, et præsertim liberis.

Si autem hic modus est possibilis, non est difficile credere Deum illo uti in hujusmodi actibus; tum quia deest virtus causæ proximæ ad eliciendum illum actum, ad quem Deus ipse per suam gratiam illam excitat, et ideo ad ipsum pertinet supplere defectum proximæ causæ, præsertim cum ostensum sit non inveniri virtutem creatam, qua suppleatur; tum etiam quia tunc Deus operatur principaliter in anima, illam ad se convertendo; et ideo ait D. Thomas, citato loco, prima parte, conversionem, per quam aliquis præparat se ad gratiam habendam, non exigere aliquam habitalem gratiam, sed operationem Dei, animum ad se convertentis. Solum illud superest difficile in hac sententia, quod ad suavem Dei providentiam pertinet, dare causas secundis virtutes intrinsecas per quas ope-

rentur. Sed ad hoc dicitur id esse verum, tum in effectibus et actionibus connaturalibus, tum etiam in supernaturalibus, quando operans est in statu perfecto, et connaturali modo operatur, et producit fructus justitiæ jam receptæ; quando vero est in statu imperfecto, et potius contrario ipsi justitiæ, cum careat virtute intrinseca, quam non est recepturus, nisi per propriam et proportionatam dispositionem, quia hoc est magis expediens, magisque consentaneum divinæ providentiæ, tunc non potest elevari per intrinsecam virtutem habitualement; actualis vero nulla est sufficiens, et ideo non est alienum, sed consentaneum divinæ providentiæ, ut in omni ordine et genere actionum per se suppleat quod creaturæ deest.

17. Illud etiam in hac opinione difficile videri potest, quod juxta illam gratiæ hæc adjuvans non est aliquid creatum, sed increatum; et ita non erit aliquid inherens animæ, cujus oppositum significat Concilium Tridentinum, sess. 6, cap. 5, dicens hominem moveri a Deo, ut per ejus excitantem, atque adjuvantem gratiam ad justitiam se disponat. Sed hoc etiam non est magni momenti; tum quia jam supra diximus non esse inconveniens aliquam gratiam adjuvantem esse increatam; tum etiam quia, licet hæc gratia in actu primo considerata sit quid increatum, quia nihil est aliud quam Deus ipse, ut assistens animæ quam ad suam conversionem excitavit, paratus eam specialissime juvare, et sublevare ad perfectum supernaturalem actum efficiendum, si ipsa cooperari voluerit; tamen in actu secundo ipsa actio, ut procedens a Deo, sub hac speciali ratione considerata, est quid creatum, et potest etiam gratia adjuvans appellari, juxta doctrinam supra traditam. Et ita etiam responsum est ad Concilium: concedo gratiam adjuvantem esse aliquid inherens voluntati (quanquam Concilium id expresse non dicat), nam et concursus supernaturalis Dei in ipsa recipitur, et gratia excitans postea moraliter juvat; non tamen necesse est, ut omne principium adjuvans inhæreat ipsi voluntati, neque hoc habet in Concilio fundamentum. Est ergo hæc opinio satis probabilis. Nolumus tamen nunc definitum inter has sententias ferre judicium; neque enim ea de causa propositæ sunt; sed ut præ oculis habeantur omnes modi, quibus probabiliter potest gratia adjuvans declarari, ut postea facilius et evidentius constare possit, an sit necessaria ad actus supernaturales aliqua

gratia physice prædeterminans liberum arbitrium.

CAPUT V.

QUID SIT GRATIA PRÆVENIENS, CONCOMITANS ET SUBSEQUENS, OPERANS ET COOPERANS, MORALITER AUT PHYSICE CONCURRENS; ET QUOMODO HÆC OMNIA AD SUPERIOREM DIVISIONEM REVOCENTUR.

1. *Gratia præveniens quæ et quoduplex.* — Ad hanc divisionem auxilii gratiæ in excitans et adjuvans reduci possunt omnes aliæ, quæ de auxiliante gratia a Theologis tradi solent; et ideo Concilium Tridentinum fere hanc solam tetigit, utpote virtute includentem cæteras. Alia ergo divisio est auxilii in præveniens et concomitans; auxilium autem præveniens, si sit intrinsecum, et ipsis animæ potentiis inherens, ac eas proxime movens ad supernaturales actus, idem est quod gratis excitans; et ita Concilium Tridentinum supra dicto cap. 6, cum dixisset exordium justitiæ sumi a præveniente gratia, id declarans dicit: *Hoc est ab ejus vocatione*, quam statim declarat per excitantem gratiam; et idem constat ex canon. 3 et 4. Dixi autem: Si sit intrinsecum et proprium auxilium: quia sunt multa alia beneficia gratiæ, quibus Deus hominem prævenit, quæ, generatim loquendo, sub nomine gratiæ prævenientis comprehendi possunt. Hujusmodi est totum illud specialis providentiæ genus, quo Deus hominem, quem specialiter amat, custodit, protegit et promovet, avertendo peccandi occasiones, et offerendo bene operandi opportunitatem, aut beneficia divina recipiendi: ut ex D. Thoma sumi potest, libr. 3 cont. Gent., cap. 162, sub fin., § *Hoc autem*; quo modo baptismus, in infantia receptus, gratia præveniens dici potest. Imo, ipsamet divina electio, et prædestinatio in hac generalitate sermonis potest sub gratia præveniente comprehendi. Quæ autem ad rem præsentem spectat, solum est gratia præveniens, per se et intrinsece auxilians; dicitur autem præveniens, quia omnino prævenit nostrum consensum nostramque liberam dispositionem, quod etiam habet gratia excitans, ut dixi.

2. *Gratia subsequens.* — Quo fit ut gratia concomitans dicatur, quæ nostrum liberum consensum concomitatur, nimirum nos ad illum præstandum adjuvando. Unde, sicut

gratia præveniens in sensu explicato cum excitante coincidit, ita concomitans cum adjuvante. Additur vero in hac divisione etiam gratia subsequens, juxta illud Psalm. 22: *Et misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vite meæ*; et Ecclesia, in quadam Collecta, orat: *Tua nos, quæsumus, Domine, gratia semper præveniat et sequatur*, etc. Sed hoc membrum in rigore non est diversum a præcedente, sed connotat habitudinem ad diversum terminum; gratia enim dicitur concomitans respectu cooperationis seu consensus liberi arbitrii; dicitur vero subsequens respectu prioris gratiæ; unde, cum gratia concomitans seu adjuvans semper supponat excitantem seu prævenientem, fit ut etiam sit subsequens. Unde hæc duo membra nunquam ab Augustino et aliis Patribus distinguuntur; sed concomitans, et subsequens appellatur: sic Augustinus, in Enchiridio, cap. 32: *Totum* (inquit) *detur Deo, qui voluntatem bonam et præparat adjuvandam, et adjuvat præparatam*; et infra: *Nolentem prævenit, ut velit; volentem subsequitur, ne frustra velit*: et affert prædicta verba Psalm. 22, cum illis Psalm. 58: *Misericordia ejus præveniet me*; et similia fere habet libro de Natura et gratia, cap. 32. Omitto alia, quæ de hac divisione dici possunt, quia præsentis instituto non sunt necessaria.

3. *Explicatur divisio gratiæ in operantem et cooperantem.* — Alia divisio præcedentibus non dissimilis est, qua dividitur gratia in operantem et cooperantem. Circa quam multa solent ab Scholasticis dici; sed hoc loco solum juxta mentem Augustini illam explicabimus, quia valde necessarium est ad varia ejus loca intelligenda; ex quibus hæretici male inferunt Deum ita in nobis operari, ut nos libere operari non sinat; quidam vero ex Catholicis colligunt ex eisdem locis physicam prædeterminationem, quam nos libertati repugnare jam probavimus. Sed utriusque decepti sunt, non recte interpretando gratiam operantem, neque consortium et necessitatem gratiæ cooperantis. Sumpsit ergo Augustinus hanc divisionem ex variis locutionibus Scripturæ; nam ad Philip. 2 dicitur *Deus operari in nobis et velle et perficere*; et tamen, 2 ad Corinth. 3, dicimur nos *coadjutores seu cooperatores gratiæ Dei*; unde necesse est ut gratia etiam cooperetur nobiscum, nam hæc mutuam relationem dicunt. Unde de se aiebat Paulus: *Non ego autem, sed gratia Dei mecum*; et de Apostolis dicitur Marc. ultim.:

Prædicaverunt ubique, Domino cooperante; et e converso Cælestinus Papa, epistol. 1 ad Episcopos Galliæ, cap. 12, nos appellat, *cooperatores gratiæ Dei*.

Gratia operans eadem quæ excitans, et cooperans eadem quæ adjuvans. — Coincidit autem hæc divisio cum præcedente, juxta mentem Augustini, nam gratia operans eadem est quæ excitans; cooperans vero eadem quæ adjuvans. Utrumque constat ex ipso Augustino, lib. 1 de Gratia et liber. arbit., cap. 16 et 17, ubi sic inquit: *Certum est nos mandata servare, si volumus; sed quia præparatur voluntas a Domino, ab illo petendum est ut tantum velimus quantum sufficit, ut volendum faciamus. Certum est nos velle cum volumus, sed ille facit ut velimus bonum, de quo dictum est: Præparatur voluntas a Domino; et a Domino gressus hominis diriguntur; et: Deus est qui operatur in vobis velle et perficere. Certum est nos facere cum facimus, sed ille facit ut faciamus, præbendo vires efficacissimas voluntati, qui dixit: Faciam ut in justitiis meis ambuletis. Et cap. 17: Quis (inquit) istam, etsi parvam, dare cœperat charitatem, nisi ille qui præparat voluntatem, et cooperando perficit quod operando incipit. Quoniam ipse ut velimus operatur incipiens, qui volentibus cooperatur perficiens. Ut ergo velimus sine nobis operatur; cum autem volumus, et sic volumus ut faciamus, nobiscum cooperatur; tamen sine illo vel operante ut velimus, vel cooperante cum volumus, ad bona pietatis opera nihil valemus. Ex quo insigni et illustri loco imprimis habemus gratiam operantem, esse illam qua præparatur voluntas a Domino, et hanc eandem esse qua dicitur Deus facere ut velimus, vel ut faciamus; constat autem hoc fieri a Deo in nobis per gratiam excitantem; per illam enim nos illuminando dirigit gressus nostros, quod huic gratiæ operanti ibidem Augustinus tribuit; et alliciendo voluntatem eam præparat ut suaviter velit credere, amare, aut operari.*

Quid sit Deum in nobis operari ut velimus.

4. Habemus deinde non ideo dici Deum operari in nobis ut velimus, quia ipse solus faciat in nobis ipsum velle; sed quia ipse est qui operatur in nobis initium bonæ voluntatis, quæ non perficitur sine nobis; hoc enim est quod Augustinus ait: *Ipse ut velimus operatur incipiens, qui volentibus cooperatur perficiens.* Non operatur autem Deus in nobis ini-